

ТЕМА 4. АЗІЙСЬКІ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

1. Особливості формування азійських моделей економічних систем.
2. Японська модель економіки: роль держави, корпорацій та інновацій.
3. Південнокорейська модель: індустріалізація та експортна орієнтація.
4. Китайська модель: поєднання ринкових механізмів і державного регулювання

1. Особливості формування азійських моделей економічних систем.

1.1. Загальна характеристика азійських моделей економічних систем

Азія є одним із найбільш різноманітних регіонів світу за рівнем економічного розвитку, суспільно-політичними інститутами, структурою господарства та історичними традиціями. Тому говорити про **єдину азійську модель економічної системи** некоректно. Доцільніше розглядати сукупність моделей, які сформувалися під впливом спільних для регіону факторів, але мають суттєві національні відмінності.

Особливий інтерес для економічної науки становить досвід країн Східної та Південно-Східної Азії – передусім **Японії, Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру, Гонконгу та Китаю**. Саме їхній стрімкий економічний розвиток у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. сприяв формуванню поняття «азійської моделі розвитку» та концепції «держави розвитку» (**developmental state**).

У сучасній літературі підкреслюється, що азійські економічні системи не можна зводити до протиставлення «ринок – держава». Їх особливість полягає саме у **поєднанні ринкових механізмів із цілеспрямованою державною координацією структурних змін, інвестицій, технологічного розвитку та зовнішньоекономічної діяльності**.

Новітнє дослідження Heibel, Dominy та Kapeller «Beyond the developmental state: Exploring the variety of development models in East Asia» (2026) пропонує виділяти чотири групи економік Східної Азії:

Група	Основні представники	Основна характеристика
Зрілі держави розвитку	Японія, Південна Корея, Тайвань	Висока технологічність, складне виробництво, історично сильна державна координація
Нові економіки	Китай, Малайзія, Таїланд, Філіппіни	Поєднання державної координації, промислового розвитку та інтеграції у глобальні ланцюги
Фінансово-торговельні центри	Сінгапур, Гонконг	Висока відкритість, фінанси, міжнародна торгівля та іноземний капітал
Периферійні економіки	Індонезія, В'єтнам, Монголія, М'янма, Лаос, Камбоджа	Вища роль первинного сектору та незавершена структурна трансформація

Така типологія демонструє, що економічні системи азійських країн мають спільні елементи, але різняться за структурою виробництва, роллю держави,

фінансовою системою, характером інтеграції у світову економіку та рівнем технологічного розвитку.

Отже, азійські моделі економічних систем доцільно розглядати як сукупність різних інституційних конструкцій, **об'єднаних активною роллю держави, орієнтацією на структурну трансформацію та інтеграцію у світову економіку.**

1.2. Передумови формування азійських моделей

Формування сучасних азійських моделей економічних систем було зумовлене поєднанням історичних, економічних, політичних та соціокультурних факторів.

1. Історичні передумови

Після Другої світової війни значна частина азійських країн перебувала на відносно низькому рівні економічного розвитку. Для них були характерні:

- переважання аграрного сектору;
- низька продуктивність праці;
- недостатній рівень промислового розвитку;
- обмежені внутрішні фінансові ресурси;
- технологічна залежність від розвинених країн;
- низький рівень доходів населення.

У цих умовах традиційна модель поступової ринкової трансформації не завжди забезпечувала швидке структурне оновлення економіки. Тому уряди багатьох країн почали використовувати **активну промислову та структурну політику.**

Особливо показовим став досвід Японії, яка післявоєнний період використала для швидкої модернізації промисловості, технологічного оновлення та виходу на світові ринки.

2. Висока роль держави

Однією з найбільш характерних рис азійських моделей стало формування **держави розвитку** – держави, яка не лише встановлює загальні правила функціонування ринку, а й бере активну участь у визначенні стратегічних напрямів економічного розвитку.

Держава:

- визначала пріоритетні галузі;
- спрямовувала кредитні ресурси;
- підтримувала стратегічні підприємства;
- стимулювала експорт;
- інвестувала в освіту та інфраструктуру;
- підтримувала технологічне оновлення;
- координувала діяльність бізнесу та фінансового сектору.

Сучасні дослідження уточнюють цю концепцію. Cherif, Hasanov та Xie (2026) наголошують, що успіх промислової політики залежить не просто від «великої держави», а від інституційної спроможності державних органів, їхньої

здатності накопичувати галузеві знання, експериментувати, отримувати зворотний зв'язок від ринку та адаптувати політику. Автори виділяють чотири характеристики ефективної інституційної системи: амбіційність і спроможність, автономність, підзвітність та адаптивність.

Таким чином, важливою особливістю азійського підходу є не просто масштаб державного втручання, а якість державної координації.

1.3. Орієнтація на структурну модернізацію

Однією з ключових характеристик азійських моделей стало прагнення до **переходу від низькопродуктивних до високопродуктивних видів економічної діяльності.**

У багатьох країнах цей процес відбувався приблизно за такою логікою:

сільське господарство → трудомістке виробництво → промисловість → капіталомістке виробництво → високотехнологічні галузі → інноваційна та цифрова економіка.

Наприклад, Південна Корея поступово переходила від виробництва простих товарів до металургії, хімічної промисловості, автомобілебудування, електроніки та високотехнологічного виробництва.

Сінгапур, своєю чергою, пройшов шлях від експортно орієнтованого виробництва до високотехнологічної промисловості та потужного центру міжнародних фінансових і ділових послуг.

Таким чином, держава в азійських моделях часто виконувала функцію **координатора структурної трансформації**, а не просто регулятора ринкових відносин.

1.4. Експортна орієнтація азійських економік

Важливою рисою азійських моделей стала **орієнтація на зовнішні ринки.**

На відміну від стратегії розвитку, яка значною мірою базується на захисті внутрішнього ринку, багато азійських країн використовували зовнішню торгівлю як механізм:

- розширення масштабів виробництва;
- отримання валютних доходів;
- залучення технологій;
- формування конкурентних переваг;
- накопичення капіталу;
- інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості.

Особливістю було те, що **державна підтримка часто поєднувалася з вимогами щодо результативності підприємств.** Підприємства отримували доступ до кредитів, субсидій чи інших форм підтримки, але від них очікувалися конкретні результати — передусім зростання продуктивності, експорту та технологічного рівня.

Саме така логіка відрізняла азійську промислову політику від простої системи постійного субсидування підприємств.

Сучасні дослідження промислової політики підтверджують, що досвід

Східної Азії залишається важливим для сучасної економічної політики, хоча інструменти промислової політики сьогодні стали значно ширшими й охоплюють не лише виробництво, а й технології, інновації, цифровізацію, екологічну трансформацію та стійкість економіки (Juhász, Lane, & Rodrik, 2024).

1.5. Взаємодія держави, бізнесу та фінансового сектору

Ще однією особливістю азійських моделей є **тісна взаємодія держави та великого бізнесу**.

У Японії значну роль відігравали корпоративні групи **кейрецу**, у Південній Кореї – великі конгломерати **чеболі**, зокрема Samsung, Hyundai та LG.

Держава використовувала великі підприємства як інструмент реалізації промислової політики, а підприємства отримували можливості для масштабного інвестування, кредитування та виходу на зовнішні ринки.

Водночас така система мала і потенційні ризики:

- надмірна концентрація економічної влади;
- залежність держави від великих корпорацій;
- політичний вплив бізнес-груп;
- зниження конкуренції;
- накопичення системних фінансових ризиків.

Тому сучасне розуміння азійської моделі не повинно ототожнювати її лише з позитивними результатами. Вона включає як механізми прискорення розвитку, так і **інституційні ризики концентрації економічної та політичної влади**.

1.6. Трансформація азійських моделей у XXI столітті

Сучасні азійські економічні системи істотно відрізняються від тих, які сформувалися в період «азійського економічного дива».

Якщо у другій половині XX ст. головними завданнями були:

індустріалізація → експорт → накопичення капіталу → технологічне освоєння,

то сьогодні на перший план виходять:

інновації → цифровізація → штучний інтелект → зелена трансформація → стійкість → розвиток людського капіталу.

У 2025–2026 роках особливо важливими стали питання технологічної конкуренції, розвитку штучного інтелекту, цифрової інфраструктури, напівпровідників та нових виробничих ланцюгів.

World Bank у своєму *East Asia and Pacific Economic Update* 2026 року зазначає, що довгострокове зростання регіону значною мірою залежатиме від подолання уповільнення продуктивності та скорочення розриву з глобальним цифровим фронтиром. Одночасно промислова політика знову набуває важливого значення [<https://www.worldbank.org/en/publication/east-asia-and-pacific-economic-update>].

Asian Development Bank також підкреслює значення цифрової трансформації для інклюзивного та сталого розвитку Азії. При цьому цифровізація може не лише створювати нові можливості, а й посилювати

нерівність, якщо країни мають недостатній доступ до цифрової інфраструктури, навичок і технологій.

Таким чином, сучасна азійська модель дедалі більше переходить від простої мобілізації ресурсів до управління знаннями, технологіями та інноваціями.

Тому головний урок азійського досвіду полягає не в копіюванні конкретної моделі Японії, Південної Кореї чи Китаю, а у розумінні механізмів формування конкурентоспроможної економічної системи: спроможних інституцій, стратегічної координації, інвестицій у людський капітал, технологічного розвитку, підтримки продуктивного підприємництва та здатності держави адаптувати економічну політику до змін.

2. Японська модель економіки: роль держави, корпорацій та інновацій

2.1. Сутність та передумови формування японської економічної моделі

Японська модель економіки є одним із найвідоміших прикладів специфічного поєднання ринкових механізмів, активної державної політики, великого корпоративного сектору, банківського фінансування, високого рівня заощаджень, інвестицій у людський капітал та технологічної модернізації.

Її становлення особливо пов'язують із періодом після Другої світової війни, коли Японія здійснила надзвичайно швидко економічну реконструкцію та індустріалізацію. У літературі цей період часто називають «японським економічним дивом».

Водночас важливо розуміти, що японська економічна модель не виникла як заздалегідь сформований план. Вона була результатом поступового формування інституцій, взаємодії держави, бізнесу, банківської системи та працівників.

У дослідженні Д. Сацук наголошується, що серед основних факторів японського економічного дива можна виділити три взаємопов'язані компоненти:

- цілеспрямовану державну політику щодо розвитку промисловості та експорту,
- наявність великих корпорацій, пов'язаних із фінансовими установами довгостроковими відносинами,
- високий рівень людського капіталу [8].

При цьому досвід Японії не слід розглядати як універсальну модель, яку можна механічно перенести в іншу країну. Сам автор дослідження підкреслює, що значна частина факторів японського розвитку була пов'язана зі специфічними інституційними та соціальними умовами Японії.

Тому японську модель доцільно визначати як ринкову економічну систему з історично сильною координаційною роллю держави, тісною взаємодією державних інститутів, банків і корпорацій, орієнтацією на підвищення продуктивності та експорт, а також значними інвестиціями у

технології та людський капітал.

2.2. Основні етапи формування японської економічної моделі

Формування японської моделі можна умовно поділити на декілька етапів.

Перший етап – повоєнна відбудова

Після Другої світової війни Японія зіткнулася з масштабними руйнуваннями виробничого потенціалу, дефіцитом ресурсів та необхідністю швидкого відновлення промисловості.

Основним завданням держави стало не просто відновлення довоєнної економічної структури, а **формування основ для майбутньої індустріалізації**.

У цей період особливого значення набули:

- відновлення промислового виробництва;
- стабілізація фінансової системи;
- розвиток інфраструктури;
- модернізація підприємств;
- технологічне оновлення;
- розвиток системи освіти;
- формування конкурентоспроможного експорту.

Другий етап – швидка індустріалізація

У 1950–1970-х роках Японія здійснила масштабну структурну трансформацію. Відбувався перехід:

від легкої промисловості → до важкої промисловості → хімічної промисловості → автомобілебудування → електроніки та машинобудування.

Держава концентрувала ресурси на галузях, які могли забезпечити високу продуктивність, експортну виручку та технологічне оновлення.

Саме в цей період сформувалася модель тісної взаємодії **«держави – банки – корпорації»**.

Третій етап – технологічне лідерство

У 1970–1980-х роках Японія поступово перетворювалася з країни, яка активно запозичувала іноземні технології, на одного з провідних світових виробників технологічної продукції.

Особливо швидко розвивалися: автомобілебудування; електроніка; робототехніка; машинобудування; точне приладобудування; хімічна промисловість.

Таким чином, японська модель поступово перейшла **від екстенсивної мобілізації ресурсів до інтенсивного розвитку, заснованого на продуктивності, якості та інноваціях**.

Четвертий етап – структурна трансформація після 1990-х років

Після фінансової та фондової кризи початку 1990-х років японська економіка вступила в тривалий період повільного зростання.

Це стало важливим випробуванням для традиційної японської моделі.

Серед проблем, що накопичилися, були:

- старіння населення;
- скорочення чисельності працездатного населення;
- низькі темпи продуктивності в окремих секторах;
- значний державний борг;
- слабший динамізм внутрішнього попиту;
- недостатня мобільність робочої сили;
- труднощі зі створенням та масштабуванням стартапів.

Тому сучасна японська економіка вже істотно відрізняється від моделі періоду «економічного дива».

2.3. Роль держави в японській економічній моделі

Однією з ключових характеристик японської моделі є **активна роль держави в економічному розвитку**.

Однак японська держава не замінювала ринковий механізм. Її роль значною мірою полягала у:

- визначенні стратегічних пріоритетів;
- координації діяльності економічних суб'єктів;
- стимулюванні інвестицій;
- підтримці технологічної модернізації;
- розвитку інфраструктури;
- сприянні експорту;
- підтримці досліджень і розробок;
- формуванні сприятливого середовища для розвитку підприємництва.

Особливо важливу роль історично відігравало **Міністерство міжнародної торгівлі та промисловості (МІТІ)**, нині — Міністерство економіки, торгівлі та промисловості (МЕТІ).

МІТІ стало одним із ключових інститутів координації промислової політики. Його діяльність була спрямована на визначення перспективних галузей, стимулювання технологічного розвитку, підтримку експорту та координацію взаємодії держави й бізнесу.

У дослідженні Сацук зазначається, що японський уряд використовував податкові стимули, регуляторні механізми, державні інвестиційні програми та інші інструменти для спрямування ресурсів у перспективні галузі [1].

Водночас сучасний підхід до японської промислової політики вже значно відрізняється від політики 1950–1970-х років.

Сьогодні держава концентрується на таких напрямках, як:

- штучний інтелект;
- напівпровідники;
- квантові технології;
- біотехнології;
- цифровізація;
- кібербезпека;
- декарбонізація;

- енергетична безпека;
- стійкість ланцюгів постачання.

OECD характеризує сучасну японську інноваційну політику як таку, що поступово переходить від традиційної підтримки науково-технологічного розвитку до **місійно орієнтованої політики**, спрямованої на вирішення конкретних економічних і суспільних проблем [3].

Таким чином, роль держави в сучасній японській моделі можна представити формулою:

держави не замінює бізнес → держави створює стратегічні умови → бізнес інвестує та реалізує проєкти → економіка отримує технологічний і структурний ефект.

2.4. Принцип «держави — бізнес»: координація замість прямого управління

Важливою рисою японської моделі є **тісна взаємодія держави та приватного сектору**.

У класичній ліберальній моделі держава переважно встановлює правила, після чого підприємства самостійно визначають напрям розвитку.

У японській моделі історично сформувалася інша логіка:

держави визначає стратегічні напрями → банки та фінансові інституції забезпечують ресурси → корпорації здійснюють інвестиції → підприємства виходять на міжнародні ринки.

Це не означає повної відсутності конкуренції або державної власності.

Навпаки, значна частина японської промисловості функціонувала на основі приватної власності.

Особливість полягала саме в **координації інтересів**.

Успіх такої моделі значною мірою залежав від професійності державних інститутів та здатності держави підтримувати зв'язок із бізнесом, не перетворюючи його на систему адміністративного контролю.

Тому японський досвід демонструє важливий принцип:

ефективна промислова політика — це не просто державне втручання, а інституційно організована взаємодія держави та бізнесу.

2.5. Роль корпорацій у японській економічній моделі

Важливим елементом японської моделі є **великий корпоративний сектор**. Саме великі компанії стали основними носіями інвестицій, технологічного розвитку, експорту та міжнародної експансії.

Серед найбільш відомих японських корпорацій: Toyota; Sony; Panasonic; Mitsubishi; Hitachi; Toshiba; Honda; Nissan; Canon; Fujitsu.

Вони забезпечили формування потужної виробничої бази та стали каналом інтеграції японської економіки у світову систему господарства.

Особливістю японської моделі була орієнтація корпорацій на **довгостроковий розвиток**, а не лише на короткострокову максимізацію прибутку.

Це проявлялося у:

- значних капіталовкладеннях;
- інвестиціях у технології;
- професійній підготовці працівників;
- розвитку мереж постачальників;
- довгострокових відносинах із банками;
- формуванні корпоративних дослідницьких центрів.

2.6. Система «кейрецу»

Одним із специфічних інститутів японської економіки стали **кейрецу (keiretsu)** — мережі взаємопов'язаних компаній, між якими існували довгострокові фінансові, виробничі та корпоративні зв'язки.

Історично кейрецу стали наступниками довоєнних дзайбацу, але їхня організаційна структура була іншою.

Можна виділити два основні типи кейрецу.

Горизонтальні кейрецу — це великі групи підприємств різних галузей, пов'язані між собою фінансовими та корпоративними відносинами. Навколо таких груп історично формувалися банківські центри.

Вертикальні кейрецу — це мережі підприємств, які беруть участь у різних етапах одного виробничого ланцюга.

Особливо характерним прикладом є автомобільна промисловість:

виробник автомобілів → виробники комплектуючих → субпідрядники → логістичні компанії → дистриб'ютори.

Такі мережі забезпечували:

- стабільність постачання;
- обмін інформацією;
- координацію виробництва;
- зниження трансакційних витрат;
- довгострокове планування.

Д. Сацук також розглядає кейрецу як один із важливих елементів японської моделі та підкреслює їхню роль у формуванні стабільних зв'язків між підприємствами та фінансовими установами [8].

Водночас сучасна японська економіка поступово відходить від найбільш жорстких форм корпоративної взаємозалежності. Зміни у корпоративному управлінні, глобалізація фінансових ринків та посилення конкуренції поступово збільшують значення ринкових механізмів.

2.7. Банківська система та корпоративне фінансування

Традиційно важливою складовою японської моделі була **банкоцентрична фінансова система**.

На відміну від економік, де підприємства значною мірою залучають кошти через фондовий ринок, японські корпорації історично значною мірою фінансували інвестиції через банки.

Особливо важливими були довгострокові відносини:

банк → корпорація → інвестиції → технологічна модернізація → зростання експорту.

Це створювало можливість для підприємств реалізовувати масштабні інвестиційні проєкти, не орієнтуючись виключно на короткострокові коливання фондового ринку.

Високий рівень заощаджень населення також сприяв накопиченню внутрішніх фінансових ресурсів.

Таким чином, традиційна японська модель забезпечувала своєрідний механізм мобілізації внутрішніх заощаджень для фінансування довгострокового розвитку.

2.8. Інновації як основа японського економічного розвитку

Однією з найважливіших характеристик японської моделі є **перетворення технологічного запозичення на власну інноваційну спроможність.**

На ранніх етапах Японія активно використовувала:

- імпорт технологій;
- придбання ліцензій;
- технологічні угоди;
- навчання за кордоном;
- адаптацію іноземних технологій.

Однак японські компанії не обмежувалися копіюванням.

Вони поступово вдосконалювали запозичені технології та створювали власні інноваційні рішення.

Саме тому можна виділити три етапи технологічного розвитку:

1. Запозичення технологій → 2. Адаптація та вдосконалення → 3. Створення власних технологій.

Цей підхід став особливо помітним у: автомобілебудуванні; електроніці; робототехніці; машинобудуванні; виробництві точного обладнання.

Важливу роль в інноваційному розвитку Японії відігравали саме **великі корпорації**. Японські компанії створювали власні дослідницькі центри, фінансували R&D та формували довгострокові програми технологічного розвитку.

Особливого значення набувала концепція **безперервного вдосконалення — кайдзен (kaizen).**

Кайдзен передбачає не лише великі технологічні прориви, а й систематичне вдосконалення:

- технологічних операцій;
- організації праці;
- контролю якості;
- логістики;
- використання ресурсів;
- взаємодії працівників.

Саме тому японський інноваційний досвід важливо розглядати ширше, ніж

просто кількість патентів або витрати на R&D. Інновація в японській моделі – це також **організаційна здатність постійно підвищувати ефективність виробництва.**

Японський досвід демонструє, що **технологічне відставання не обов’язково означає довгострокову залежність**, якщо країна має достатній людський капітал, систему освіти та інституції, здатні забезпечити освоєння та подальше вдосконалення технологій.

2.10. Людський капітал як фактор японської моделі

Не менш важливим фактором японського розвитку був **людський капітал.**

Японія значні ресурси спрямовувала на: загальну освіту; професійну підготовку; технічні спеціальності; підвищення кваліфікації; внутрішньофірмове навчання; розвиток управлінських компетентностей.

Особливо важливим було поєднання формальної освіти з **навчанням безпосередньо на робочому місці.**

Традиційна модель зайнятості передбачала відносно довгострокові трудові відносини між працівником і компанією. Це стимулювало підприємства інвестувати у розвиток компетентностей працівників, оскільки вони розглядали людський капітал як довгостроковий актив.

У дослідженні Д. Сацук саме високий рівень людського капіталу визначається одним із фундаментальних факторів японського економічного розвитку [8].

Проте сучасна Японія стикається з новими викликами у цій сфері. OECD у дослідженні японської економіки наголошує на необхідності підвищення продуктивності праці, розвитку цифрових навичок, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, а також ширшого використання технологій, що компенсують дефіцит робочої сили.

2.11. Сучасна трансформація японської інноваційної моделі

Сьогодні Японія переходить до нової фази інноваційного розвитку.

Якщо традиційно японська інноваційна модель значною мірою спиралася на **великі корпорації та внутрішні корпоративні R&D-центри**, то сучасна політика приділяє більше уваги:

- стартапам;
- університетським дослідженням;
- трансферу технологій;
- співпраці університетів і бізнесу;
- венчурному фінансуванню;
- цифровізації;
- штучному інтелекту;
- напівпровідникам.

OECD у *Economic Survey: Japan 2024* звертає увагу на те, що інвестиції малих і середніх підприємств Японії у R&D залишаються відносно низькими, а зв’язки між бізнесом та університетами потребують посилення. Серед

запропонованих напрямів – удосконалення податкових стимулів для R&D та посилення мобільності дослідників між університетами, бізнесом і державними дослідницькими установами [11].

Отже, сучасна модель поступово доповнює традиційну систему **«велика корпорація — власний R&D»** новою системою:

державна + університети + великі корпорації + стартапи + дослідницькі центри.

Це означає перехід від переважно корпоративної інноваційної моделі до **екосистемної моделі інновацій.**

2.12. Японія та стратегічні технології у XXI столітті

Особливо важливим напрямом сучасної японської економічної політики є розвиток **стратегічних технологій.**

У 2022 році Японія прийняла Закон про сприяння економічній безпеці, який передбачає посилення стійкості ланцюгів постачання, захист критичної інфраструктури, розвиток критичних технологій та захист важливих технологічних розробок.

ОЕСД зазначає, що сучасна японська політика економічної безпеки дедалі більше поєднує **економічну, промислову та інноваційну політику** [12].

У 2025 році Міністерство економіки, торгівлі та промисловості Японії переглянуло План посилення промислової та технологічної бази економічної безпеки. Серед стратегічних напрямів особливо виділяються генеративний штучний інтелект, квантові технології, напівпровідники, суднобудування та інші критичні технології.

Таким чином, сучасна японська модель набуває нового виміру:

економічна політика → технологічна політика → економічна безпека.

Показовим прикладом сучасної трансформації японської моделі є державна підтримка **AI та напівпровідників.**

Уряд розглядає ці технології не лише як комерційні галузі, а як стратегічну основу майбутньої конкурентоспроможності країни.

У 2025 році METI повідомляло про масштабні програми державної підтримки AI та напівпровідникового сектору. Загальний обсяг публічної підтримки цих напрямів до 2030 фінансового року має перевищити 10 трлн єн, при цьому уряд розраховує на значно більший обсяг сукупних державних і приватних інвестицій [7].

2.13. Проблеми та обмеження японської моделі

Попри значні досягнення, японська економічна модель має низку проблем.

1. Демографічне старіння

Японія належить до країн із найстарішою структурою населення. Це створює дефіцит робочої сили та збільшує навантаження на соціальну систему.

2. Низькі темпи продуктивності

ОЕСД наголошує, що підвищення продуктивності є одним із ключових завдань японської економіки.

3. Недостатня динамічність стартап-сектору

Порівняно з провідними інноваційними економіками Японія має меншу роль стартапів у комерціалізації нових технологій.

4. Слабші зв'язки між університетами та бізнесом

Це обмежує трансфер наукових результатів у комерційні продукти.

5. Високий державний борг

Значні державні фінансові зобов'язання обмежують можливості необмеженого розширення бюджетної підтримки.

6. Необхідність реформування традиційної зайнятості

Традиційна система довгострокової зайнятості має переваги для стабільності, але може обмежувати мобільність працівників та швидке перерозподілення людського капіталу між секторами.

ОЕСД у 2025–2026 роках наголошує на необхідності структурних реформ, спрямованих на підвищення продуктивності, розвиток стартапів, посилення зв'язків між університетами та бізнесом, інвестиції в цифрові технології, а також використання технологій для компенсації демографічного дефіциту робочої сили.

Таким чином, японська модель економіки є прикладом **ринкової економічної системи з історично сильною координаційною роллю держави, потужним корпоративним сектором, розвиненою банківською системою, високим рівнем людського капіталу та орієнтацією на технологічне оновлення і зовнішні ринки.**

Водночас сучасна японська модель трансформується. Її новими пріоритетами стають **штучний інтелект, напівпровідники, цифровізація, квантові технології, зелена трансформація та економічна безпека.**

3. Південнокорейська модель економіки: індустріалізація та експортна орієнтація.

Південна Корея – це країна, де ще у 1950-1953 роках тривала найбільш масштабна громадянська війна XX століття, в якій брали участь регулярні армії США, Китаю та СРСР і де фронт тричі проходив через майже всю територію. У 53-му році, коли, власне, і було підписано договір про перемир'я (донині мирний договір), країна фактично була суцільною руїною. І сьогодні Південна Корея формально перебуває у військовому стані. На 38-й паралелі, на кордоні із КНДР, досі є потужні укріплення та оборонні позиції. Утім це не завадило здійснити країні шалені успіхи в розвитку економіки. Це, мабуть, перше, що треба знати про цю країну [<https://iprosvita.com/pivden-na-koreia-ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnia/>].

1. Сутність південнокорейської моделі економіки

Південнокорейська модель економіки є одним із найвідоміших прикладів **прискореної індустріалізації, експортно орієнтованого розвитку та активної державної координації економічних процесів.**

Її формування пов'язують насамперед із періодом 1960–1980-х років, коли Республіка Корея здійснила надзвичайно швидкий перехід від переважно аграрної та бідної економіки до індустріальної держави, орієнтованої на світові ринки.

Цей процес часто називають «дивом на річці Хан».

Особливість корейського досвіду полягає в тому, що економічне зростання було забезпечене не одним фактором, а **взаємодією державної промислової політики, експорту, великих корпорацій, інвестицій у людський капітал, технологічного запозичення та поступового переходу до власних інновацій.**

Л. Кістерський, В. Мармазов і І. Піляєв зазначають, що Південна Корея за життя одного покоління здійснила перехід від надзвичайно низького рівня розвитку до групи провідних економік світу. Автори особливо підкреслюють поєднання сильної держави, структурної модернізації, трудової етики та здатності засвоювати зовнішній досвід [14].

Сучасні дослідження OECD підтверджують, що швидке економічне піднесення Кореї було пов'язане з **експортно орієнтованими та конкурентними реформами, макроекономічною стабільністю та значними інвестиціями в освіту** [15].

Таким чином, південнокорейську модель можна визначити як: **ринкову економічну систему, у якій на етапі прискореної модернізації держава активно координувала структурну перебудову, спрямовувала ресурси у стратегічні галузі та стимулювала підприємства до виходу на міжнародні ринки.**

2. Передумови формування південнокорейської моделі

Для розуміння корейського економічного дива необхідно врахувати стартові умови.

Після Корейської війни 1950–1953 рр. країна мала:

- значні руйнування виробничої та транспортної інфраструктури;
- низький рівень доходів населення;
- слабку промислову базу;
- високу залежність від зовнішньої допомоги;
- обмежені природні ресурси;
- переважання сільського господарства;
- нестачу внутрішнього капіталу.

Тобто Південна Корея не мала очевидних природних передумов для швидкого економічного зростання.

Саме тому стратегія розвитку була побудована не на використанні природних ресурсів, а на **мобілізації людського капіталу, капіталу, технологій**

та експортних можливостей.

Важливу роль відіграла зовнішня допомога, особливо у період повоєнної реконструкції. Проте згодом стратегічний акцент змістився від залежності від допомоги до **самостійного формування експортної спроможності.**

Таким чином, корейська модернізація відбувалася в умовах тривалого геополітичного протистояння та постійної загрози з боку Північної Кореї. Це стимулювало державу приділяти особливу увагу економічній та технологічній спроможності країни [14].

3. Перехід від аграрної економіки до індустріальної

Однією з головних характеристик корейської моделі стала **швидка структурна трансформація економіки.**

На початковому етапі економіка значною мірою спиралася на сільське господарство. Далі відбувався послідовний перехід:

сільське господарство → легка промисловість → важка промисловість → хімічна промисловість → автомобілебудування → суднобудування → електроніка → інформаційні технології → напівпровідники та високотехнологічні галузі.

Південна Корея не залишалася на рівні виробництва товарів із низькою доданою вартістю. Держава послідовно стимулювала **підвищення технологічної складності виробництва.**

На першому етапі конкурентною перевагою була відносно дешева робоча сила.

На наступних етапах переваги формувалися за рахунок: капіталу; технологій; світи; інженерних компетентностей; масштабів виробництва; інновацій; брендів; глобальних виробничих мереж.

Таким чином, корейська модель демонструє принцип **поступового переходу від факторних переваг до переваг, заснованих на продуктивності та технологіях.**

4. Держава як координатор індустріалізації

Однією з фундаментальних особливостей корейської моделі була **активна роль держави.**

У 1960–1970-х роках держава не обмежувалася встановленням загальних правил гри.

Вона:

- визначала стратегічні галузі;
- формувала середньо- та довгострокові плани розвитку;
- контролювала значну частину фінансової системи;
- спрямовувала кредитні ресурси;
- підтримувала підприємства;
- стимулювала експорт;
- розвивала інфраструктуру;
- інвестувала в освіту;

- сприяла імпорту та адаптації технологій.

Особливо важливим став період правління Пак Чон Хі, коли держава здійснювала масштабну програму індустріалізації.

Важливо, однак, не спрощувати цей процес до твердження «держава просто керувала економікою». Корейська держава використовувала **ринкові стимули та конкуренцію за державну підтримку**.

Підприємства, які отримували державні ресурси, мали демонструвати результативність, насамперед через збільшення виробництва та експорту.

Саме експортні результати стали одним із важливих критеріїв ефективності промислової політики.

5. П'ятирічні плани економічного розвитку

Важливим інструментом корейської модернізації стали **п'ятирічні плани економічного розвитку**. Перший п'ятирічний план реалізовувався у 1962–1966 рр. Наступні плани послідовно змінювали акценти.

На ранніх етапах основна увага приділялася: розвитку інфраструктури; легкої промисловості; експортному виробництву; накопиченню капіталу.

Згодом пріоритет переміщувався до: важкої промисловості; хімічної промисловості; металургії; суднобудування; машинобудування; автомобілебудування; електроніки.

Тобто державне планування виконувало передусім **стратегічну та координаційну функцію**.

Воно дозволяло концентрувати обмежені ресурси на тих напрямках, які держава вважала перспективними.

6. Експортна орієнтація як центральний елемент моделі

Найважливішою характеристикою південнокорейської моделі стала **експортна орієнтація**.

На відміну від стратегії імпортозаміщення, яка передбачає переважний захист внутрішнього ринку, Корея зробила ставку на виробництво товарів для світового ринку.

Логіка була такою:

виробництво → експорт → валютні надходження → інвестиції → розширення виробництва → новий експорт.

Експорт виконував одночасно декілька функцій:

1. забезпечував надходження іноземної валюти;
2. розширював ринок збуту;
3. стимулював підприємства до підвищення якості;
4. забезпечував доступ до імпортних технологій;
5. сприяв накопиченню капіталу;
6. посилював міжнародну конкурентоспроможність.

ОЕСД зазначає, що **експорт і сьогодні залишається ключовим фактором економічної динаміки Кореї**, хоча надмірна залежність від зовнішніх ринків створює ризики [15].

Особливість корейської моделі полягає в тому, що експорт розглядався не лише як джерело доходу.

Він був механізмом навчання та підвищення конкурентоспроможності.

Підприємство, яке виходить на глобальний ринок, стикається з: міжнародними стандартами якості; конкуренцією; технологічними вимогами; вимогами до собівартості; необхідністю інновацій; вимогами до логістики та управління. Тому експорт створював постійний стимул до вдосконалення.

Саме тому сучасні дослідники розглядають експортну орієнтацію як один із ключових інституційних компонентів корейського «developmental state» - держави розвитку. J.-J. Yang (2023) пов'язує корейську модель із експортно орієнтованою індустріалізацією та підкреслює її значення для перетворення країни на розвинену економіку [16].

У 2026 році Korea Development Institute також фіксує сильне зростання експорту, пов'язане насамперед із напівпровідниками та глобальним попитом, що формується, зокрема, розвитком інфраструктури штучного інтелекту.

Експортна орієнтація одночасно є перевагою та джерелом ризику.

Перевага полягає в тому, що країна отримує доступ до величезного глобального ринку.

Але виникає залежність від:

- світового попиту;
- міжнародних цін;
- торговельної політики інших держав;
- геополітичних конфліктів;
- глобальних ланцюгів постачання;
- технологічних циклів.

Особливо це помітно на прикладі напівпровідників. Коли світовий попит на мікрочипи зростає, Корея отримує значний імпульс для економічного зростання. Коли на ринку виникає надлишкова пропозиція, експорт та промислове виробництво можуть різко сповільнюватися.

ОЕСД тому наголошує, що Кореї необхідно **диверсифікувати зовнішні ринки та зменшувати критичні залежності у ланцюгах постачання** [15].

Південнокорейський експорт сьогодні — це вже не просто експорт промислової продукції, а інтеграція країни у глобальні технологічні ланцюги.

7. Роль великих корпорацій — чеболів

Особливе місце в південнокорейській моделі посідають **чеболі (chaebol)** — великі диверсифіковані бізнес-групи, переважно сімейного контролю.

До найвідоміших належать: Samsung; Hyundai; SK; LG.

Чеболі стали основними носіями: інвестицій; промислового виробництва; експорту; технологічної модернізації; міжнародної експансії.

Держава підтримувала великі бізнес-групи через:

- кредити;
- державні замовлення;
- податкові стимули;
- доступ до ресурсів;
- підтримку експортних операцій.

За даними OECD, великі бізнес-групи й сьогодні відіграють надзвичайно важливу роль в інноваційній системі Кореї. Однак концентрація ресурсів і R&D у великих корпораціях одночасно створює значний розрив між ними та малими й середніми підприємствами [17].

OECD зазначає, що продуктивність малих і середніх підприємств у Кореї значно поступається великим компаніям, а розрив між ними залишається одним із структурних викликів корейської економіки [17].

Отже, чеболі стали одночасно **двигуном індустріалізації та джерелом структурних дисбалансів.**

8. Інвестиції в людський капітал

Ще одним фундаментальним фактором корейського розвитку стала **освіта**. Держава та суспільство приділяли надзвичайно велику увагу:

- базовій освіті;
- професійній підготовці;
- інженерним спеціальностям;
- університетській освіті;
- науковій підготовці;
- професійному навчанню.

Це було принципово важливо для країни, яка не мала значних природних ресурсів. Якщо країна не має великих запасів нафти, газу чи інших природних ресурсів, її головним стратегічним ресурсом стають **люди та знання**.

OECD прямо визначає сильну орієнтацію на освіту одним із фундаментальних чинників швидкого економічного піднесення Кореї [15].

Українські дослідники також наголошують на значенні інвестицій у людський капітал, науки та тісної взаємодії університетів, державних науково-дослідних установ і приватних компаній у формуванні сучасної корейської інноваційної системи [14].

9. Технологічне запозичення та інновації

На ранніх етапах Південна Корея не була технологічним лідером.

Тому її стратегія передбачала:

імпорт технологій → освоєння → адаптація → вдосконалення → власні технології.

Корейські підприємства активно використовували:

- ліцензування;
- придбання технологій;
- імпорт обладнання;
- співпрацю з іноземними компаніями;

- навчання спеціалістів;
- створення власних дослідницьких центрів.

Поступово країна перейшла від статусу «технологічного послідовника» (**fast follower**) до власного технологічного лідерства.

Сьогодні Корея є одним із провідних світових центрів: напівпровідників; електроніки; ICT; 5G; дисплеїв; автомобільних технологій; суднобудування; біотехнологій.

OECD характеризує Корею як одного з найпотужніших інвесторів у R&D серед країн організації та відзначає її сильні позиції у напівпровідниках, ICT та цифрових технологіях [17].

10. Формування національної інноваційної системи

Сучасна корейська модель уже не обмежується великими корпораціями.

Інноваційна система включає:

державна + університети + державні дослідницькі установи + чеболі + МСП + стартапи + венчурний капітал.

Важливим є формування територіальних інноваційних кластерів.

До відомих прикладів належать:

- район Пангйю поблизу Сеула;
- Daedeok Innpopolis;
- технопарки;
- університетсько-промислові центри.

У таких екосистемах взаємодіють науковці; підприємці; інвестори; корпорації; державні установи.

11. Індустріальні ланцюги та спеціалізація

Ще однією особливістю корейської моделі є **формування комплексних виробничих ланцюгів**.

Наприклад, автомобільна промисловість об'єднує:

виробництво сталі → комплектуючі → електронні системи → двигуни → складання автомобілів → логістика → порт → експорт.

Це дозволяє зменшувати трансакційні витрати та підвищувати ефективність виробництва.

Інший приклад — електронна промисловість:

напівпровідники → дисплеї → електронні компоненти → смартфони → комп'ютери → цифрові послуги.

Саме така вертикальна та горизонтальна інтеграція сприяла формуванню високої експортної спроможності.

Інститут Просвіти, аналізуючи корейський досвід, звертає увагу на просторову концентрацію виробничих ланцюгів та взаємодію промислових підприємств, портів, логістики й постачальників [18].

12. США та Китай у зовнішньоекономічній моделі Кореї

Особливий виклик для Південної Кореї становить її залежність від двох найбільших економічних партнерів — **США та Китаю**.

Китай є важливим торговельним партнером та значною частиною виробничих ланцюгів корейських компаній. США є ключовим ринком і технологічним партнером.

Тому Корея одночасно залежить від: **китайського ринку та азійських виробничих мереж і американського ринку та технологічної екосистеми.**

Географічна концентрація торгівлі Кореї та значна частка високотехнологічної продукції у торгівлі з Китаєм і США створюють додаткові ризики в умовах геополітичної напруженості [15].

Тому сучасна економічна політика Кореї дедалі більше орієнтована не лише на максимізацію експорту, а й на **стійкість глобальних ланцюгів постачання.**

13. Південнокорейська модель та цифрова трансформація

У XXI ст. корейська модель отримала новий напрям — **цифрову трансформацію.**

Країна активно розвиває:

- 5G;
- штучний інтелект;
- великі дані;
- робототехніку;
- цифрові платформи;
- напівпровідники;
- цифрові державні послуги.

Уряд використовує програми цифрової трансформації та стимулювання технологічного бізнесу.

ОЕСД зазначає, що Корея має дуже сильні позиції у цифрових технологіях, але одночасно існує значний розрив між високопродуктивними ІСТ-компаніями та іншими секторами економіки.

Тому сучасне завдання полягає вже не тільки в тому, щоб створювати технологічних лідерів, а й у тому, щоб **поширювати нові технології на малий бізнес, сферу послуг та традиційні галузі.**

14. Сучасна трансформація південнокорейської моделі

Таким чином, південнокорейська модель пройшла декілька етапів.

Період	Основний механізм розвитку	Ключові галузі
1950-ті	Відбудова	Сільське господарство, базова промисловість
1960-ті	Експортна індустріалізація	Текстиль, легка промисловість
1970-ті	Важка та хімічна індустрія	Сталь, хімія, суднобудування
1980-ті	Технологічна модернізація	Автомобілі, електроніка
1990-ті	Глобалізація	Електроніка, автомобілі, ІСТ
2000-ті	Інноваційна економіка	ІСТ, напівпровідники, мобільні технології
2010-ті	Цифровізація	5G, платформи, AI
2020-ті	Технологічна та економічна стійкість	AI, напівпровідники, батареї, біотехнології, зелені технології

Отже, модель змінювалася разом із змінами конкурентних переваг країни.

15. Сучасні проблеми південнокорейської моделі

Попри високий рівень розвитку, Південна Корея стикається з низкою структурних проблем.

1. Демографічне старіння

Зниження чисельності працездатного населення створює довгостроковий ризик для економічного зростання.

2. Висока залежність від експорту

Зовнішні шоки швидко передаються на внутрішню економіку.

3. Концентрація економічної влади

Чеболі мають надзвичайно важливе значення для економіки.

4. Розрив продуктивності

Відмінності між великими корпораціями та МСП залишаються значними.

5. Розрив між виробництвом і послугами

Високотехнологічне виробництво демонструє значно вищу продуктивність, ніж частина традиційних секторів послуг.

6. Геополітичні ризики

Корея залежить від стабільності глобальної торгівлі та технологічних ланцюгів.

7. Екологічна трансформація

Висока роль промисловості та енергоємного виробництва створює значні виклики для декарбонізації.

4. Китайська модель: поєднання ринкових механізмів і державного регулювання

4.1. Формування китайської економічної моделі: історичні передумови

Китайська модель економічного розвитку є результатом тривалої трансформації економічної системи, яка розпочалася після створення Китайської Народної Республіки у **1949 році**. Її сучасні особливості неможливо зрозуміти без урахування переходу від централізованої планової економіки до системи, у якій ринкові механізми поєднуються зі значною роллю держави.

У період **1949–1978 рр.** Китай розвивався в умовах централізовано планової економіки. Держава безпосередньо контролювала значну частину економічної діяльності, визначала виробничі цілі, ціни, обсяги виробництва та порядок розподілу ресурсів.

Економічна система цього періоду значною мірою орієнтувалася на радянську модель господарювання. Державна власність та централізоване планування відігравали домінуючу роль, а приватна підприємницька діяльність була суттєво обмежена.

У цей період держава здійснювала масштабну індустріалізацію, розвивала важку промисловість, інфраструктуру та систему освіти. За оцінками Світового

банку, середньорічне зростання ВВП у розрахунку на одну особу в 1949–1978 рр. становило близько **3 %**.

Проте централізована система **мала значні недоліки**. Адміністративний розподіл ресурсів створював проблеми з економічними стимулами, ефективністю виробництва та продуктивністю.

Особливо серйозними були соціально-економічні потрясіння, пов'язані з політикою **«Великого стрибка»** наприкінці 1950-х років та **Культурною революцією 1966–1976 рр.** Ці події спричинили масштабні економічні та соціальні втрати й продемонстрували обмеження жорстко централізованої системи.

Переломним моментом в економічній історії Китаю став **1978 рік**, коли розпочався курс на економічні реформи та відкритість.

Ключову роль у цьому процесі відіграв **Ден Сяопін**, який став одним із головних архітекторів китайської економічної трансформації.

Принциповою особливістю китайських реформ стало те, що вони не передбачали одномоментної відмови від державного планування та переходу до класичної ринкової економіки.

Натомість Китай обрав **поступовий, експериментальний підхід**:

«реформи та відкритість» → поступове розширення ринкових механізмів → збереження значної ролі держави.

Тому китайську трансформацію часто характеризують як **поступовий перехід від планової до соціалістичної ринкової економіки**.

За даними Світового банку, від початку реформ і відкритості у 1978 році середньорічні темпи зростання ВВП Китаю перевищували **9 %**, а майже 800 млн людей були виведені з крайньої бідності.

Китайські реформи охопили практично всі ключові сфери економіки:

- реформування сільського господарства;
- лібералізацію цін;
- реформування державних підприємств;
- розвиток недержавного сектору;
- створення ринкових інститутів;
- залучення іноземних інвестицій;
- розвиток зовнішньої торгівлі;
- створення спеціальних економічних зон;
- децентралізацію частини економічних повноважень;
- реформування фінансової системи.

Особливістю китайського підходу було те, що реформи проводилися **поступово та експериментально**. Якщо певний механізм демонстрував позитивні результати на регіональному рівні, його могли поширювати на інші території.

Саме тому китайські реформи часто описують як **«експериментування з наступним масштабуванням успішних практик»**.

Реформа сільського господарства – перший етап трансформації

Перші значні результати реформ були отримані саме в сільському господарстві.

До реформ сільське господарство значною мірою функціонувало на основі колективного виробництва. Наприкінці 1970-х років почалося впровадження **системи сімейної підрядної відповідальності (Household Responsibility System)**.

Земля формально залишалася під контролем держави або колективів, але окремі селянські господарства отримували права користування земельними ділянками та могли самостійно організовувати виробництво.

Селяни повинні були виконувати встановлені державою зобов'язання щодо поставок продукції, але отримували можливість продавати надлишкову продукцію на ринку.

Це створило сильніші стимули до:

- збільшення виробництва;
- підвищення продуктивності;
- ефективнішого використання ресурсів;
- збільшення доходів сільського населення.

Результат був дуже швидким. У **1978–1984 рр.** сільськогосподарське виробництво Китаю збільшилося приблизно на **47 %**, тоді як частка зайнятих у сільському господарстві скоротилася з **69 %** до **50 %**.

Таким чином, аграрна реформа стала одним із перших прикладів того, як **ринкові стимули могли бути інтегровані в систему, що зберігала значну державну роль.**

Розвиток селищних і сільських підприємств

Наступним важливим елементом китайських реформ стало швидке поширення **селищних і сільських підприємств (Township and Village Enterprises – TVEs)**.

Це були підприємства, які перебували у колективній власності сільських громад або місцевих органів влади.

Їхня особливість полягала в тому, що вони отримували більшу свободу господарської діяльності та діяли значною мірою поза межами традиційного державного планування.

Місцеві органи влади були зацікавлені у розвитку таких підприємств, оскільки їхня діяльність:

- створювала робочі місця;
- збільшувала місцеві доходи;
- сприяла промисловому розвитку сільських територій;
- підвищувала продуктивність.

TVEs стали важливим проміжним елементом між традиційним державним підприємством і приватним бізнесом та сприяли формуванню підприємницького середовища.

Розширення ринкових механізмів

Поступово Китай почав формувати інститути ринкової економіки.

Відбувалося:

- послаблення адміністративного контролю над цінами;
- розширення самостійності підприємств;
- розвиток приватного підприємництва;
- формування конкурентних ринків;
- реформування системи оподаткування;
- розвиток фінансових інститутів;
- розширення прав менеджерів підприємств.

Навіть державні підприємства поступово почали функціонувати під впливом **ринкових стимулів**.

Таким чином, китайська реформа не означала простого переходу від державної власності до приватної. Вона передбачала **зміну механізмів стимулювання та управління**.

Спеціальні економічні зони та відкритість для іноземного капіталу

Важливим елементом китайської моделі стало створення **спеціальних економічних зон (Special Economic Zones – SEZs)**.

У 1980 році спеціальними економічними зонами стали:

- Шеньчжень;
- Чжухай;
- Шаньтоу;
- Сямень.

Вони отримали спеціальні умови для залучення іноземних інвестицій, розвитку торгівлі та підприємництва.

Шеньчжень став найбільш відомим прикладом. Із відносно невеликого міста він поступово перетворився на один із провідних економічних і технологічних центрів Китаю.

Спеціальні економічні зони виконували роль **«лабораторій економічних реформ»**: нові правила можна було випробувати на обмеженій території, а після отримання позитивного результату – поширити на інші регіони. Світовий банк відзначає, що вже на початку 1980-х років ці зони відігравали значну роль у залученні прямих іноземних інвестицій.

Індустріалізація та формування експортної моделі

Поступове відкриття економіки сприяло швидкій індустріалізації.

Спочатку конкурентною перевагою Китаю були:

- велика кількість робочої сили;
- відносно низька вартість праці;
- значний внутрішній ринок;
- активне залучення іноземних інвестицій;
- розвиток інфраструктури.

Іноземні компанії створювали виробничі потужності в Китаї, що сприяло

передачі технологій та управлінського досвіду.

Поступово китайські підприємства почали переходити від простого складання продукції до виробництва складніших компонентів і технологічно складних товарів.

Таким чином, відбулася трансформація:

дешева робоча сила → експортне виробництво → накопичення капіталу → технологічне освоєння → інноваційне виробництво.

Реформа державних підприємств

У 1990-х роках Китай перейшов до нового етапу реформування державного сектору.

Важливим принципом стала політика: **«Утримувати велике, відпускати мале»**. Її сутність полягала в тому, що держава зберігала контроль над великими підприємствами у стратегічно важливих галузях, тоді як значна кількість малих державних підприємств була приватизована або реорганізована.

У результаті сформувалася своєрідна структура:

державні підприємства у стратегічних секторах + приватний бізнес у конкурентних секторах + іноземні компанії + змішані форми власності.

Ця структура залишається характерною для китайської економіки й сьогодні.

Вступ Китаю до СОТ та глобалізація

Важливою подією став вступ Китаю до **Світової організації торгівлі (СОТ) у 2001 році**.

Це прискорило інтеграцію країни у світову економіку.

Китай почав відігравати дедалі більшу роль у глобальних ланцюгах створення вартості.

Особливо швидко розвивалися: електроніка; машинобудування; текстильна промисловість; металургія; хімічна промисловість; автомобілебудування; електротехніка.

Економіка Китаю поступово перейшла від моделі, що значною мірою базувалася на виробництві продукції з низькою доданою вартістю, до **більш технологічно складної структури**.

4.2. Формування сучасної китайської моделі

У результаті реформ сформувалася система, яку офіційно визначають як **соціалістичну ринкову економіку**.

Її принципова особливість полягає у поєднанні: **ринкових механізмів із масштабним державним регулюванням і стратегічним плануванням.**

Ринок відіграє значну роль у:

- формуванні цін;
- розподілі ресурсів;
- конкуренції;
- підприємницькій діяльності;

- зовнішній торгівлі.

Водночас держава зберігає значний вплив на:

- стратегічні галузі;
- фінансову систему;
- інфраструктуру;
- енергетику;
- державні підприємства;
- земельні ресурси;
- промислову політику;
- довгострокове стратегічне планування.

Саме це поєднання є ключовою характеристикою китайської моделі.

Адміністративний поділ КНР теж вносив корективи в економічну систему. Так, найбільш розвинутими регіонами на сьогодні є східні, що мають вихід до моря. В загальному, з точки зору центрально-адміністративного поділу, КНР ділиться на 22 провінції, 3 автономних округів, 4 міських центра, 2 спеціальних автономних райони: Гонконг та Макао. Провінції і автономні райони діляться на округа. Крім того, влада КНР розглядає Тайвань як 23-у провінцію країни.

Роль держави в сучасній китайській економіці

Сучасна китайська держава виконує не лише традиційні регуляторні функції.

Вона активно впливає на **структурну трансформацію економіки**.

Держава визначає пріоритетні напрями розвитку, серед яких:

- високі технології;
- штучний інтелект;
- напівпровідники;
- електромобілі;
- акумуляторні технології;
- відновлювана енергетика;
- цифрова економіка;
- біотехнології;
- сучасне машинобудування.

Тобто китайська модель поступово переходить від переважно **інвестиційно-експортної моделі** до моделі, де дедалі більшу роль відіграють **інновації, внутрішній попит та технологічна модернізація**.

Роль приватного сектору

Попри значну роль державних підприємств, приватний сектор є важливою складовою китайської економіки.

Приватні підприємства відіграють особливо значну роль у:

- створенні робочих місць;
- підприємництві;
- експорті;
- інноваціях;

- цифровій економіці;
- розвитку споживчого сектору.

Таким чином, китайська модель не може бути описана лише як «державна економіка».

Більш точним є визначення: змішана економічна система з домінуючою роллю держави у стратегічних сферах та значним приватним сектором у конкурентних галузях.

Сучасні макроекономічні характеристики Китаю

Китай залишається однією з найбільших економік світу.

За офіційними даними Національного бюро статистики Китаю, у **2025 році номінальний ВВП країни становив 140,187,9 млрд юанів**, а реальний ВВП збільшився на **5,0 %** порівняно з 2024 роком. ВВП на душу населення становив **99 665 юанів**, збільшившись на **5,1 %**.

Цікавим є також внесок різних компонентів попиту у зростання ВВП у 2025 році. За даними китайської статистики, внесок кінцевого споживання становив **2,6 процентного пункту**, валового нагромадження капіталу – **0,8 процентного пункту**, а чистого експорту товарів і послуг – **1,6 процентного пункту**.

Це важливо для розуміння сучасної трансформації китайської моделі: **внутрішнє споживання поступово набуває більшого значення поряд із традиційними інвестиціями та експортом.**

Основні проблеми сучасної китайської моделі

Попри масштабні економічні успіхи, Китай стикається з низкою структурних проблем.

1. Демографічні зміни

Китай вступив у період старіння населення. За офіційними даними, наприкінці 2025 року населення країни становило близько **1,405 млрд осіб**, що на 3,39 млн менше, ніж роком раніше.

Скорочення населення та старіння створюють довгострокові виклики для ринку праці, пенсійної системи та економічного зростання.

2. Проблеми сектору нерухомості

Сектор нерухомості протягом тривалого часу був одним із важливих двигунів інвестиційного попиту.

Однак його структурні проблеми стали одним із факторів уповільнення економічної активності. Світовий банк у 2025 році відзначав слабкість сектору нерухомості, особливо в містах нижчого рівня.

3. Залежність від інвестицій

Китай тривалий час підтримував високі темпи розвитку завдяки значним інвестиціям в інфраструктуру, промисловість та нерухомість.

У сучасних умовах постає питання **ефективності додаткових інвестицій** та необхідності переорієнтації економічного зростання на споживання та продуктивність.

4. Зовнішньоторговельні ризики

Велика роль експорту робить Китай чутливим до: глобального попиту; торговельних обмежень; геополітичних конфліктів; технологічних санкцій; змін у глобальних ланцюгах створення вартості.

Світовий банк у 2025 році наголошував, що торговельна невизначеність створює ризики для експорту, промислових інвестицій та зайнятості.

5. Уповільнення продуктивності

Наступний етап розвитку Китаю потребує не просто збільшення кількості капіталу, а **підвищення ефективності використання ресурсів та продуктивності праці.**

Сучасний етап: від «світової фабрики» до інноваційної економіки

Однією з найбільш важливих змін китайської моделі є поступовий перехід: **від «Китай як виробнича база світової економіки» до «Китай як виробник, технологічний центр і великий внутрішній ринок».**

Цей перехід передбачає:

дешева праця → капіталомістке виробництво → технологічне виробництво → інновації → високотехнологічні галузі.

Особливо швидко розвиваються електромобілі, акумулятори, сонячна енергетика, електроніка, телекомунікації та цифрові технології.

Таким чином, сучасна китайська модель дедалі більше базується не лише на **кількісному накопиченні ресурсів**, а й на **підвищенні технологічної та інноваційної спроможності.**

Рекомендована література

1. Heibel, J., Dominy, J., & Kapeller, J. (2026). Beyond the developmental state: Exploring the variety of development models in East Asia. *Journal of Evolutionary Economics*, 36, Article 66. [https://www.researchgate.net/publication/414156747_Beyond_the_developmental_state_Exploring_the_variety_of_development_models_in_East_Asia]
2. Juhász, R., Lane, N., & Rodrik, D. (2024). The new economics of industrial policy. *Annual Review of Economics*, 16, 213–242.
3. Cherif, R., Hasanov, F., & Xie, G. (2026). *Institutions for Industrial Policy: The Foundation of Economic Development*. IMF Working Paper No. 2026/063. International Monetary Fund.
4. Asian Development Bank. (2025). *Asian Development Outlook 2025*. Manila: Asian Development Bank.
5. Asian Development Bank. (2025). *Asian Development Policy Report 2025: Harnessing Digital Transformation for Good*. Manila: Asian Development Bank.
6. World Bank. (2026). *East Asia and Pacific Economic Update: Industrial Policy in the Digital Age*. Washington, DC: World Bank.
7. He, T. (2021). *The Political Economy of Developmental States in East Asia*:

- South Korea, Singapore and Taiwan*. Palgrave Macmillan.
8. Сацук Д. М. Можливості застосування японської економічної моделі в Україні. *Вісник Університету «Україна»*. 2023. № 8 (35). С. 79–87. DOI: 10.36994/2707-4110-2023-8-35-08.
 9. OECD. *OECD Economic Outlook, Volume 2025 Issue 1*. Paris: OECD Publishing, 2025.
 10. OECD. *Mission-oriented innovation policy in Japan*. Paris: OECD Publishing.
 11. OECD. *OECD Economic Surveys: Japan 2024*. Paris: OECD Publishing, 2024.
 12. OECD. *OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2025*. Paris: OECD Publishing, 2025.
 13. Ministry of Economy, Trade and Industry of Japan (METI). *Revised Edition of the Action Plan to Strengthen Industrial and Technological Basis for Economic Security*. 2025.
 14. Кістерський Л., Мармазов В., Піляєв І. Модернізація Південної Кореї: походження, здобутки та досвід для України. *Економіка України*. 2021. № 9. С. 41–60. DOI: 10.15407/economyukr.2021.09.041.
 15. OECD. *OECD Economic Surveys: Korea 2024*. Paris: OECD Publishing, 2024. DOI: 10.1787/c243e16a-en.
 16. Yang, J.-J. The Developmental State, Export-Oriented Industrialization, and South Korea's Social Security System. In: *The Oxford Handbook of Governance and Public Management for Social Policy*. Oxford University Press, 2023.
 17. OECD. *OECD Reviews of Innovation Policy: Korea 2023*. Paris: OECD Publishing, 2023.
 18. Інститут Просвіти. Південна Корея: економічне диво за одне покоління. <https://iprosvita.com/pivdenna-koreia-ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnia/>
 - 19.